

تقدم عدالت بر روی کرد امنیتی

گفتاری از حضرت آیت الله هاشمی شاهرودی *

... واژه حقوق شهروندی در ادبیات حقوقی یک واژه جدید است و تعریف‌های گوناگونی از آن می‌توان داشت. ممکن است برای حقوق شهروندی یک معنای عام و وسیع در نظر گرفته شده و ... به صورت مطلق حقوق عمومی، اجتماعی و فردی شهروندان و آحاد ملت تعریف شده و به این ترتیب حقوق عامه افراد، حقوق اجتماعی، حقوق شخصی، خانوادگی، فرهنگی و آزادی‌های مشروع را دربرگیرد. با این تعریف از حقوق شهروندی این عنوان ... مخصوص قوه قضائیه و کارهای قضائی نخواهد بود؛ بلکه همه ابعاد حقوق انسانی را در برمی‌گیرد.

اطلاق دیگر برای حقوق شهروندی اطلاق مضیق‌تری است؛ به معنای حقوقی که در رابطه ... شهروندان و حاکمیت در اجرا و اداره مردم وجود دارد. هنگامی که فرد در جامعه‌ای جای می‌گیرد، معمولاً حقوق و آزادی‌های او با حقوق دیگران و عامه در تراحم و تضاد قرار می‌گیرد. حاکمیت ... به عنوان مدیر و نظم‌دهنده به اجتماع و جامعه مسئولیت دارد، در چنین جایگاهی حقوق آحاد جامعه ... [را] به گونه‌ای ... تنظیم [کند] که بیش‌ترین حق رعایت گردد و مرز آن حقوق ... با حقوق اجتماع

* متن سخنان آیت‌الله هاشمی شاهرودی رئیس محترم قوه قضائیه در همایش حقوق شهروندی - بزرگداشت

مشخص شود. بدین ترتیب مدیریت اجتماعی نباید به صورتی شکل گیرد که سبب تضییع، تحدید و سلب آن حقوق شود...

در معنای دوم حقوق افراد و آحاد جامعه، حقوق خانواده‌ها و شخصیت‌های حقیقی و حقوقی هم باید در مدیریت کلان اجتماعی ملموس شده و در قوانین مورد توجه قرار گیرد و در مقام اجرا رعایت و حفظ شود...

آن دسته از نظام‌ها و قوانین اجتماعی که بتوانند به بهترین نحو، حقوق فرهنگی، اجتماعی و یا حقوق شهروندی، حقوق کیفری و حقوق مدنی افراد را حفظ کنند، در حالی که در مدیریت اجتماعی - حتی حاکمیت - نظم اجتماعی رعایت شده باشد، ... موفق تر و با ارزش تر اند. چنانچه حاکمیتی برای برقراری نظم، امنیت و اجراء تشریفات اداری و برپایی تشکیلات مورد نیاز، حقوق شهروندی را تضییع کند، ... بحث حقوق شهروندی و حفظ آن مطرح می‌گردد و نظام‌های قضائی و حقوقی ای که بتوانند این حقوق را - ضمن مدیریت کلان جامعه - به شکلی دقیق تر و کامل تر حفظ نمایند... موفق تر... هستند. از این رو این دو اصطلاح در تعریف حقوق شهروندی... باید از هم جدا شوند.

معنای نخست، کل حقوق نظام و جامعه و معنای بسیار عامی است و همه حقوق را در بر می‌گیرد که بخشی از آن مشمول حقوق سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و عامه خود دولت هم می‌شود. این معنا، معنای عامی است و نمی‌خواهم وارد آن معنا شوم و بیشتر ناظر به همان معنای دوم هستم.

بیشترین اطلاق این واژه از نظر حقوقی در گفتمان‌های حقوقی روز دنیا مربوط به معنای دوم است. منظور از حقوق شهروندی این است که حقوق افراد و انسان‌ها در بخش کلان جامعه - که بخش مدیریتی جامعه است - حفظ شود و در لابه‌لای تشریفات و ادارات مورد نیاز مدیریت جامعه... از بین نرود و تضییع نشود. در حقیقت این تعامل میان حقوق حاکمیت و حقوق افراد است. اینجا است که حقوق شهروندی

مورد توجه و عنایت قرار می‌گیرد و نقش دستگاه قضائی و حقوق قضائی در این بخش
بیش تر نمایان می‌شود.

همه قوا مسؤول حفاظت از حقوق شهروندی اند

اگر به قانون اساسی و همچنین قوانین عادی خود و در رأس ... آنها فرامین امام (ره) و مقام معظم رهبری ... نگاه کنیم، می‌بینیم که بارزترین و شاخص‌ترین مطلبی که در لابه‌لای این موارد به چشم می‌خورد، دقت و تأکید بر ... حقوق انسان‌ها به معنای عام آن است و گاه نیز به حقوق شهروندی به معنای خاص آن، توجه دارد. در قانون اساسی شاید بیش از ۱۴۰ ... اصل داشته باشیم که در آنها بحث حقوق مردم، حقوق عمومی، حقوق شهروندی و حقوق عامه مطرح شده است. در سال ۱۳۶۱ در فرمان هشت ماده‌ای امام (ره) این مسأله بسیار شفاف و صریح تحت عنوان حقوق انسان‌ها و شهروندی مطرح گردید، به خصوص در بعد قضائی که به حق مبنا و پایه همین حقوق شهروندی است.

آنچه ... در قوانین بعدی، به خصوص در قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی شکل گرفت، از روح آن فرمان مبارک اتخاذ شده بود. بنابراین با این نگاه به حقوق شهروندی نگریده می‌شود که ... [حفظ] حقوق مردم در این دایره وسیع تنها در اختصاص دستگاه قضائی نیست و وظیفه همه ارگان‌ها، نهادهای نظام اسلامی و همه قواست و کل جامعه مسؤول حفظ این حقوق می‌باشند.

خوشبختانه نظام جمهوری اسلامی ایران از این جهت مایه افتخار است؛ زیرا یک نظام مذهبی بوده و متکی بر مبانی مکتب‌گرا سنگ اسلام است و در اسلام بحث حقوق و مبانی حقوق اساسی، همه این مسائل را در بر می‌گیرد.

ادیان توحیدی حافظ حقوق ملت اند

... اسلام آیین و دین الهی است و از این طریق می‌خواهد حقوق را به بشریت عرضه ... نماید. اسلام با یک دید ... باز و وسیع این حقوق را در همه ابعاد دیده و آنها را مبنا

و معیار قرار داده است؛ چرا که مبنای دین حق و حقوق و حق اطاعت از خداست. مبنای همه دستورها و کار اصلی دین و مکتب‌های توحیدی و الهی همین است که این حقوق را حفظ کند. این حقوق از ابتدای زندگی انسان... برای وی ترسیم شده و به او تعلیم داده می‌شود و او را معتقد می‌کند تا یقین بیاورد و باور کند.

... قانون اساسی یکی از افتخارات نظام جمهوری اسلامی است و بیش از همه قوانین... این حقوق را ترسیم کرده است... در قوانین عادی به مسائل زیادی تحت عنوان توسعه و توضیح آن حقوق اشاره شده که می‌توان آنها را با آنچه که در دنیای امروز هست... تطبیق داد، آنگاه عظمت و ارزش این قانون اساسی و میثاق ملی مادر مقایسه با قوانین اساسی دیگر کشورهای دنیا مشخص می‌شود.

ما در این زمینه هنوز نتوانستیم قانون اساسی را به طور صحیح توضیح دهیم. با وجود [اینکه] کارهای در خور توجه و مشروحی هم... نوشته شده است؛ ولی به نظر من در حد سطح و عمق این قانون اساسی و میثاق ملی نیست.

انسان از راه قوانین... (به خصوص قانون اساسی) می‌تواند ارزش‌هایی را که یک جامعه برای آن شکل می‌گیرد و تشکیل می‌شود، مشخص کند.

حقوقی که در قانون اساسی آمده، همان حقوقی است که مورد قبول اسلام می‌باشد و امروزه در بسیاری از مجامع حقوقی و نظام‌های اجتماعی دنیا اصل آن پذیرفته شده است و به عنوان حقوق شهروندی، حقوق عامه افراد یا هر عنوان دیگری مورد قبول واقع گردیده و کلیت آن مورد اشکال قرار نگرفته است. بلکه آنچه که مشکل امروز کشورهاست از قبل وجود داشته و اختلافی در اصل این عدالت و حقوق نیست؛ گرچه در مقدار و نوع اختلاف زیادی وجود دارد و بیش‌ترین مشکل و چالش در مقام اجرا... است به این معنا که این حقوق در مقام اجرا... در جامعه تضييع می‌شوند.

نهادینه شدن، مهم‌ترین چالش حقوق شهروندی

البته تضييع شدن این حقوق نیز علت‌های گوناگونی دارد و فقط مربوط به این نیست

که درست اجرا نمی‌شود؛ بلکه ... تخلف صورت می‌گیرد و مجری، حاکمیت و دستگاه‌های اداری، قضائی و اجرایی حکومت تخلف می‌کنند و آنها را زیر پا می‌گذارند. شاید این محدودترین عامل است؛ زیرا خلاف قانون عمل کردن در همه قوانین و نظام‌ها جرم است و پی‌گرد قانونی دارد. مسأله مهم‌ترین است که در نهادینه کردن ... حقوق شهروندی به مقررات مناسبی توجه نمی‌شود و ساختارهای مطلوبی برای آن ایجاد نمی‌گردد و به آن اولویت داده نمی‌شود. حقوقی که ... احیا می‌گردد، نیاز به یک ملزومات، قانون، مقررات اجرایی، تشکیلات و سازمان‌هایی دارد که بتوانند متولی این کار باشند که البته به جهات مختلفی شکل نمی‌گیرد. همچنین به دلیل نبود ظرفیت‌های کامل، امکانات لازم اختصاص نمی‌یابد.

با اینکه ۲۸-۲۷ سال از انقلاب اسلامی می‌گذرد، هنوز این حقوق به گونه‌ای که در قانون اساسی آمده و به آن تأکید شده، نهادینه نگردیده است و علت آن نبود امکانات و فقدان قانون و مقررات متناسب می‌باشد. برخی از این عدم اجراها به تشریفات اداری و اجرایی مربوط می‌شود و این حقوق ممکن است پایمال گردد. تشریفات اداری و قانونی در قوانین به گونه‌ای تنظیم می‌شود که در لابه‌لای این تشریفات حقوق تضییع می‌گردد. مثلاً وقتی روند قضائی، تشریفات باشد و از نظر قانونی مراحل دادرسی طولانی گردد، اطلاع دادرسی شکل می‌گیرد و در نتیجه حقوق افراد تضییع می‌شود.

حقوق شهروندی در رویارویی با روی کرد امنیتی - انتظامی

اگر تشریفات نظامی - امنیتی بخواهد تحت عنوان امور انتظامی و امنیتی برخوردی داشته و این برخوردها بیش از اقتضای آن موضوع امنیتی و انتظامی باشد، ممکن است حقوق شهروندی خدشه‌دار شود. امروزیکی از اقداماتی که در دنیا انجام می‌شود، پایمال کردن حقوق بشر به بهانه‌های امنیتی است. استکبار به بهانه اینکه امنیت جهانی را حفظ می‌کند و با تروریست‌ها مبارزه می‌نماید، در حال نابود ساختن

همه حقوق است و به کشورهای جهان سوم تحت عنوان حفظ امنیت لشکرکشی می‌کند.

امریکا به بهانه اینکه در ۱۱ سپتامبر انفجارهایی رخ داده است به کشورهای منطقه حمله کرده و هزاران نفر را در افغانستان، عراق و لبنان از بین برده است و تنها با این عنوان می‌خواهد امنیت را حفظ کند.

اینجاست که تعارض مسائل این چنینی ایجاد شده و حقوق شهروندی پایمال می‌شود، از این رو نظام‌هایی که می‌خواهند حقوق شهروندی را حفظ کنند، باید به این نکته توجه داشته باشند که چگونه می‌توان همین حقوق مورد قبول را اجرائی کرد. برای نمونه، در نظام جمهوری اسلامی ایران باید دید چگونه می‌توان حقوق یاد شده را در قوانین عادی، مقررات، نهادها و تشکیلات اجرائی، بخشنامه‌ها و رویه‌های عمل‌کردی دستگاه‌های گوناگون، به خصوص در بعد قضائی تنظیم کرد تا آن حقوق به بهترین شکل حفظ شوند و به بهانه تشریفات اداری، قضائی، امنیتی و انتظامی پایمال نگردند.

در این زمینه است که نظام‌های قضائی و اجتماعی می‌توانند هنر... خود را نشان دهند و ضمن اینکه کار حاکمیتی خود را انجام داده و امنیت و نظم اجتماعی را حفظ نموده‌اند، به بهترین نحو حقوق شهروندی را حفظ کنند.

این موضوع مسأله بسیار مهمی است و در رابطه با حقوق شهروندی به معنای دوم آن ... باید مورد توجه قرار گیرد. در قانون اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران در خصوص حقوق شهروندی، حفظ آن حقوق و عدم تجاوز و تعدی به آنها نکات بسیار خوبی اندیشیده شده و منشأ افتخار نظام ماست.

در این باره هم فرمان مدون هشت ماده‌ای امام (ره) و هم فرمان مقام معظم رهبری وجود دارد. اگر مجموع آنها کنار هم گذاشته شوند، مشخص می‌گردد دغدغه‌های نظام و مقام معظم رهبری همین مسأله بوده است که ما تحت عنوان حاکمیت و

مدیریت جامع، حقوق جامعه و انسان‌ها را از بین نبریم و دقت کنیم این حقوق حفظ شوند؛ چرا که این امر مبنای مهم نظام اسلامی است. یک نظام ارزشی به این حقوق اهمیت داده و آنها را اصل قرار می‌دهد.

در چنین نظامی ارزش‌های انسانی مبنا قرار گرفته و حاکمیت برای احیاء بهتر حقوق ایجاد می‌گردد. امیرالمؤمنین (ع) در تعبیر زیبایی می‌فرمایند که اصل حکومت را برای تحقق این امر می‌خواهند، والا این حکومت ارزش ندارد و قیمت آن به اندازه نعلین پینه‌دوزی شده‌ای است که در دست ایشان است.

این مبنای حکومت در اسلام است. هنگامی که به حکومت به این شکل نگاه می‌شود، آشکار می‌گردد که هدف از برپایی آن احیاء این حقوق است و چنانچه به جهت رعایت تشریفات اداری، حاکمیتی، قضائی و حفظ امنیت مسؤلان یا حفظ امنیت اجتماعی این حقوق پایمال شوند، این حکومت دیگر یک حکومت اسلامی نیست. تحقق چنین حقوقی از ارزش‌ها و افتخارات نظام اسلامی است و در قانون اساسی ما به آن توجه شده است.

کرامت انسان موضوعی است که در قانون اساسی ما مورد تأکید قرار گرفته و از سایر مسائل باید در خدمت احیای این کرامت استفاده شود.

با نگاهی به تاریخ نورانی حکومت پیامبر اکرم (ص) در صدر اسلام و امیرالمؤمنین (ع) آشکار می‌شود که نباید تحت عنوان اختیارات حاکمان و تشریفات اداری و قضائی خاص، حقوق و همی ایجاد شود و یا در جهت دست‌یابی حاکمان به اهداف مورد نظر حقوق افراد تضییع گردد. همان‌گونه که گفته شد، گاه حقوق انسان‌ها در یک جامعه در تضاد با هم و حکومت قرار می‌گیرند و اینجاست که مشخص می‌شود حاکمیت تا چه اندازه به حقوق فردی اشخاص و حقوقی که برای خود قائل شده و تشریفات است، ارزش می‌دهد.

مشخص شدن امنیت و عدالت موضوع بسیار مهمی است و حاکمیت تحت

عنوان امنیت نمی تواند حقوق افراد را نادیده بگیرد. در این راستا عدالت نباید قربانی امنیت شود. در اسلام اجازه داده نشده که حتی تحت عنوان حفظ جان شخصی مهم، قبل از اینکه حرکتی از فردی سرزده باشد، وی را دستگیر و قصاص کنند. هنگامی که به حضرت علی (ع) گفته شد «عبدالرحمن بن ملجم آمده است تا شما را به قتل برساند، او را زندانی کنید» اجازه این کار را ندادند. باید دید حقوقی که حاکمیت‌های طاغوتی تحت عناوین مختلف برای خود قائل می‌شوند، تا چه اندازه‌ای مورد قبول است. آن قسمتی که حفظ آن حاکمیت قطعاً وابسته به آن است و حقی را از بین نمی‌برد، هم اصل و مقدارش و هم شیوه و اعمالش مورد قبول می‌باشد.

روش‌های حفظ نظم اجتماعی باید به صورتی باشد که خلاف ارزش‌ها و حق و عدل نباشد و همچنین از راه‌های غیر مشروع و معصیت هم کسب نشود، اینجاست که آن مرز دقیق حقوق شهروندی مشخص می‌گردد و خوشبختانه در قانون اساسی، فرامین امام (ره)، مقام معظم رهبری و در برخی قوانین عادی به این مسأله توجه شده است.

عزیزان اگر به بررسی این مسائل بپردازند، هم در فرمان امام (ره)، هم در قانون اساسی و هم در قوانین عادی می‌توانند به مسائل زیادی دست پیدا کنند. توجه به قانون اساسی، قوانین عادی، فرامین امام (ره) و برخی بخشنامه‌هایی که در این رابطه صادر شده، روشن می‌کند که نظام حقوقی و قضائی ما تا چه اندازه به مسأله حقوق شهروندی به معنای دوم آن توجه داشته است. حقوق شهروندی در این معنا عبارت است از حقوق افراد و انسان‌ها، به خصوص در بعد قضائی که بیش‌ترین تجلی حفظ حقوق شهروندی در بعد قضائی قرار می‌گیرد و ملزومات بعد قضائی، مسائل انتظامی و امنیتی است؛ زیرا اینها همیشه با اقدام قضائی و در رابطه با دستگاه‌های قضائی اعمال می‌گردد. در قوانین ما اعم از قانون اساسی، قوانین عادی، آیین دادرسی، قانون مجازات‌های اسلامی و یا در قانون احترام به آزادی‌های قانونی که در سال ۱۳۸۳ تحت

عنوان احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی تصویب شده، همچنین در بخشنامه‌های دیگر مجموعه‌ای از عناوین مهم را دیده‌ام که می‌توان آنها را تحت عنوان حقوق شهروندی مورد رعایت و حمایت نظام قضائی و حقوقی جمهوری اسلامی به دنیا ارائه داد.

قوانین ما به گونه‌ای تدوین می‌شود که این حقوق را بیشتر تضمین می‌کند. ساختارهای قضائی، انتظامی و امنیتی باید به گونه‌ای تنظیم شود و شکل گیرد که این حقوق را در جامعه تضمین کند.

رویه‌های قضائی، تشریفات اجرایی، تشکیلات و نهادهایی که تشکیل می‌دهیم، باید به گونه‌ای باشند که این موارد را رعایت کنند و برای جامعه حفظ نمایند و در این صورت نظام ما نظام موفقی در حفظ حقوق شهروندی هم به معنای خاص و هم به معنای عام خواهد شد.

جلوه‌های حقوق شهروندی در قوانین ایران

یکی از مهم‌ترین عناوین حقوق شهروندی، حق دادرسی عادلانه و دسترسی آسان و همگانی به آن است. اینکه انسان‌ها بتوانند در جامعه وقتی ظلمی به آنها شد، هم دسترسی آسان به دادرسی داشته باشند و هم آن دادرسی، دادرسی عادلانه باشد، موضوع بسیار مهمی است.

بحمدالله این موضوع در نظام ما شکل گرفته و وسعت و تنوع دادرسی‌هایی که در نظام قضائی و دادرسی جمهوری اسلامی وجود دارد، شاید بی‌نظیر باشد. در قانون ما به دادرسی‌های قضائی و محکمه‌ای، دادرسی شوراهای حل اختلاف و دادرسی تحکیمی اشاره شده؛ اما ساختارش ایجاد نگردیده است و به تازگی قوه قضائیه به دنبال آن است که این نهاد را احیا کند.

همچنین دادرسی براساس داوری داریم که آن هم تشکیلاتش در حال شکل‌گیری است و قانون مربوط به آن در مجلس دنبال می‌شود که در صورت تصویب، بسیار

مفید خواهد بود و همین دسترسی آسان باعث توسعه دادرسی عادلانه می‌شود. در نظام قضائی این موضوع نیز یکی دیگر از حقوق مهم شهروندان است؛ زیرا آنها به راحتی می‌توانند به دادرسی به شکل مناسبی دسترسی پیدا کنند. گاه طرفین به دنبال صلح و سازش نیستند؛ بلکه می‌خواهند دادرسی محکمه‌ای داشته باشند و این مسأله بسیار مهمی است.

عنوان دیگر... در رابطه با حقوق شهروندی...، حق دفاع و حق استفاده از وکیل در دعاوی است و خوشبختانه در سیاست‌های مصوب قوه قضائیه و در آیین دادرسی به طور صریح به استفاده از وکیل اشاره شده است. همچنین در همین قانون احترام به آزادی‌ها و حفظ حقوق شهروندی تصویب گردیده و در بخشنامه‌های گوناگون بر آن تأکید شده است.

تشکیلات و ملزوماتی که ایجاد شده، بحث قانون وکلا و ماده ۱۸۷ که کمک بزرگی به توسعه بحث وکالت و کارشناسی کرده از مسائلی است که باید به آن توجه کرد. رعایت کرامت افراد در دستگاه قضائی و حفظ حرمت انسان‌ها نیز در قانون حفظ حقوق شهروندی ذکر شده است.

موضوع ممنوعیت استفاده از شکنجه و حیثیت و حرمت کسانی که به حکم قانون بازداشت شده‌اند، هم در قانون اساسی و هم در قانون احترام به آزادی‌ها و حفظ حقوق شهروندی آمده است. حق کاهش استفاده از بازداشت موقت در بند ۵ قانون حفظ حقوق شهروندی بیان شده است. حقوق زندانی، اصلاح مجرم و نگاه اصلاحی به زندانی هم در قانون اساسی و هم در قوانین عادی و بخشنامه‌ها آمده است.

... اجراء حکم زندان برای حفظ حقوق شهروندی... در اختیار قوه قضائیه [قرار دارد]. امروز برای زندانیان و اصلاح و تربیت و آموزش آنها هزینه‌های بسیاری صرف می‌شود که سازمان زندان‌ها در این خصوص گزارش‌های بسیار خوبی دارد و باید با آنچه که در دنیا است، تطبیق داده شود که شاید در جهان بی نظیر باشد.

بخش مربوط به کانون اصلاح و تربیت بزه‌کاران زیر هجده سال اگر به طور دقیق از طریق صداوسیما به دنیا ارائه شود، بی‌نظیر است. کسانی که از خارج برای بازدید به کشورمان می‌آیند، تعجب می‌کنند. ما در زمینه اطلاع‌رسانی بسیار ناقص ایم و نتوانسته ایم آن‌طور که باید و شاید خدمات ارزنده‌ای در خصوص حفظ حقوق شهروندی و حفظ حقوق زندانیان به جهان عرضه کنیم. اینها باید به جهانیان بازگو و منعکس شود و با آنچه... در جاهای دیگر است، مقایسه گردد. بارها عرض کرده‌ام در معاضدت‌های قضائی و استرداد و تبادل زندانیان با کشورهای دیگر، زندانیانی که از آنها تحویل می‌گیریم، معمولاً نیمه‌جان هستند، در حالی که مرتکب جرائم... امنیتی و یا جرائم آنچنانی نشده‌اند؛ بلکه جرائم آنها در زمره جرائم معمولی بوده است. جرم شمار زیادی از آنها ورود غیرمجاز به آن کشورها بوده... نظم اجتماعی زندان و حکم قضائی باید به گونه‌ای تنظیم شود که مقررات و قانونش منجر به ظلم و ستم نگردد. در بیش‌تر کشورهای دنیا اختیاراتی که به دستگاه اجرائی، پلیس و وزارت کشور داده می‌شود، نامحدود است و قوه قضائیه هیچ دخالتی در آنها ندارد، در حالی که این موارد در قانون اساسی ما محدود شده است. از جمله افتخارات بزرگ قانون اساسی ما آن است که حتی در جرائم مشهود، ضابطه قضائی و پلیس حق ندارند متهم را بیش از ۲۴ یا ۴۸ ساعت در بازداشت نگاه دارند؛ مگر به حکم قاضی. این‌گونه است که قضاوت و عدالت به حکم قاضی - که حکمی عادلانه است - ارتباط می‌یابد و تفاوت تشکیلات ما با تشکیلات دیگر کشورها در همین موضوع است.

در یکی از سفرهای ما، سفیر می‌گفت که یکی از هموطنان به طور غیرمجاز وارد آن کشور گردیده و دستگیر شده است و هشت سال است که در زندان پلیس به سر می‌برد. این موضوع را به رئیس دیوان عالی آن کشور اطلاع دادیم که گفت، از آنجا که پلیس مجزا از ماست، هیچ اقدامی نمی‌توانیم انجام دهیم.

قانون اساسی کشور ما برای کسی که جرمی را مرتکب شده، این‌گونه حرمت قائل

گشته است.

در جرائم نامشهود ضابط ابتدا باید مجوز قضائی دریافت کند؛ اما اگر جرمی مشهود باشد، طبق قانون با مرتکب برخورد و وی را دستگیر می‌کند؛ اما ظرف مدت ۲۴ ساعت باید گزارش خود را به دادسرا ارائه نماید تا قاضی وارد کار شده و قوانین قضائی را اجرا کند.

ممنوعیت تفتیش عقاید و دخالت در حریم خصوصی افراد یکی از اصول قانون اساسی ماست که این موضوع در قوانین عادی تا اندازه زیادی مورد توجه قرار گرفته و تصویب شده است؛ البته ممکن است در قسمت‌هایی هم خلاف آن عمل شود... حق تفهیم اتهام از سوی متهم و داشتن وکیل تسخیری در آیین دادرسی ما مورد توجه قرار گرفته و به حق علنی بودن محاکمات در قانون اساسی اشاره شده است؛ مگر آنکه قاضی احساس کند این امر خلاف مسائل امنیتی است و یا طرفین دعوا خود حاضر به قبول این موضوع نشوند.

توجه ویژه به حقوق خانواده و اطفال در رسیدگی‌های حقوقی و قضائی از ویژگی‌های قانون اساسی است. قانون [دادگاه] اطفال، قانون بسیار خوبی است که... در دادگاه اطفال تدوین و تصویب شده لایحه مربوط به آن نیز در قوه قضائیه به تصویب رسیده و به مجلس ارسال شده است که امیدواریم... به زودی به تصویب نهایی برسد. قانون حمایت از خانواده هم تدوین شده و لایحه قضائی آن در دولت به تصویب رسیده و به مجلس فرستاده شده است. عنایت ویژه‌ای که به ساختار دادگاه اطفال می‌شود، مسأله بسیار مهمی است که بخشی از حقوق شهروندی در بعد قضائی را شامل می‌گردد.

پیش‌گیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمان نیز به عنوان حقی از حقوق عامه در قانون اساسی مورد توجه واقع شده...

حقوق شهروندی، حقوقی همه‌جانبه

دغدغه‌های رهبری، قانون اساسی، قوانین عادی و بخشنامه‌هایی که صادر شده،

نشانگر اهمیت حقوق شهروندی در زوایای مختلف تشکیلات امنیتی و انتظامی است و سعی می‌شود این حقوق مورد تضییع قرار نگیرد. اگر هم به جهت بی‌نظمی، فقدان امکانات و ملزومات رخوتی در احیاء این حقوق دیده شود، مقام رهبری به موضوع توجه نموده و در خصوص آن فرمان و دستور می‌دهد. این امر طبیعت نظام اسلامی ما - که یک نظام مبتنی بر عدالت، کرامت انسان و حفظ حقوق انسان‌ها و شهروندی است - می‌باشد و ماهیت خود را در این می‌بیند که این حقوق را در همه ابعاد حتی بعد اقتصادی ارائه دهد. گاه این تصور به وجود می‌آید که در بعد اقتصادی نیاز نیست به مالکیت‌ها توجه شود، در این هنگام است که مقام رهبری اعلام می‌دارد از مالکیت و سرمایه‌گذاری مشروع باید حمایت شود و حرمت آن حفظ گردد.

باید به این مسائل هم در قوانین مصوب و هم در ساختارهایی که تشکیل می‌دهیم، توجه داشته باشیم تا این حقوق تضییع نشوند. این موضوع نظام قضائی و حاکمیت اسلامی را از دیگر نظام‌ها ممتاز می‌کند. بیش‌ترین ضربه نیز زمانی به نظام اسلامی وارد می‌شود که حاکمان، قضات، مسؤولان و مدیران اجرائی در هر بخشی این حساسیت را از دست بدهند و در ساختارها و تشکیلات تنها به حاکمیت توجه شده و مردم جایگاهی نداشته باشند. اینجاست که قوای مقننه، مجریه و قضائیه باید در رابطه با حفظ حقوق شهروندی به دنبال یک برنامه‌ریزی ویژه باشند و به آن توجه نمایند.

باید این حساسیت ایجاد شود که در کل بدنه قوای حاکمیت اولین چیزی که مدنظر قرار می‌گیرد، حفظ حقوق مردم باشد و فقط به فکر قدرت دستگاه و سازمان قضائی نباشند؛ ولی وقتی تشکیلات، اداره، وزارتخانه و دادگستری ناخودآگاه ایجاد شود، خودبه‌خود امکانات، قوانین و ملزومات طوری تنظیم می‌گردند که این تشکیلات دارای اختیارات زیادی می‌شوند و هنگامی که تخلفی صورت گیرد، مطلق نگاه کردن به این بخش منجر به تضییع حقوق افراد می‌شود و این خلاف حقوق شهروندی است. باید دقت شود که حقوق مردم حداقل در حد ضروری حفظ گردد.

وقتی قاضی پشت میز قضاوت نشست، باید بداند این سمت را به این دلیل به او داده‌اند که به حقوق مردم رسیدگی کند تا این حقوق تضییع نگردد. وی نباید خود را در مقامی ببیند که مصون از هرگونه اعتراض و اشکال است؛ زیرا این همان قربانی شدن حقوق شهروندی در تشریفات اداری است.

این دید، دید حکومت اسلامی و حاکمیت اسلامی است. این شیوه نگرش، دید حضرت علی (ع) بوده است، از این رو باید همه سعی ما در جهت خدمت به مردم با کم‌ترین هزینه و کم‌ترین تشریفات باشد. بسط و توسعه بی‌اندازه ادارات و تشکیلات اداری هزینه‌هایی را در بر دارد که بار آن را مردم متحمل می‌شوند. در این صورت حقوق شهروندی قربانی تشریفات اداری زائد می‌گردد و این موضوع از جمله امتیازاتی است که حاکمیت‌ها برای خود قائل می‌شوند.

پس از آن، دیدگاه‌ها تغییر یافته و حساسیت‌ها نسبت به حقوق مردم از بین می‌رود. باید باور داشته باشیم که حاکم در نظام اسلامی خادم خدا و مردم است. مشخص است که خادم تشریفات خود را بیشتر از مخدوم نمی‌کند؛ چرا که شأنی بالاتر از مخدوم ندارد. مولا علی (ع) هنگامی که وارد کوفه شدند، عده‌ای از طاغوتیان که بر مردم حکومت می‌کردند، تشریفات خاصی برای ایشان به راه‌انداختند. در این زمان حضرت به آنان نهیب زدند و فرمودند که من مسؤول خدمت به مردم هستم و این ایده و روش را تا پایان زندگی خود حفظ نمودند.

حساسیت حفظ حقوق شهروندی در این بخش آشکار می‌شود. هر یک از سه قوه در بخشی از بخش‌های کشور باید این احساس را داشته باشند که به‌عنوان خادم مردم، حافظ حقوق شهروندی هستند. در این صورت کرامت انسان‌ها حفظ می‌شود و نظام مقدس جمهوری اسلامی چه در بعد قضائی و چه در بعد اجرایی به‌عنوان یک نظام بی‌نظیر و ممتاز در تمام دنیا مطرح می‌گردد.

شهرت‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اقتراح

○ چيستی و چرایی حقوق شهروندی؛
از نظریه تا قانون
